

נדרים עז

משה שווערד

1. הר"ן מסכת נדרים דף עז עמוד א

מפירין נדרים בשבת לצורך השבת - הא דקתני לצורך השבת אכולה מתניתין קאי דאפי' הפרה זוקא לצורך השבת או דלמא אפי' שלא לצורך השבת דלא קאי אלא אשאלה משום דכיון דצריך חכם או שלשה הדיוטות [1] מיחזי כדינא [2] א"נ שאין שעה עוברת לשאלה.

2. ספר פרי מגדים על או"ח - משבצות זהב - סימן שמא

מה שכתב המחבר מתירין נדרים לצורך שבת הא שלא לצורך לא בלבוש דלמה נעשה שלא לצורך היום ויכול לעשות מחר ובירור"ד סי' רכ"ח סעי' ג' [3] משמע הטעם משום ממצוא חפצין ומשמע לדבר מצוה מותר אף שאין לצורך שבת

3. שו"ת הריב"ש סימן שצד

...ותקנת הלשון: להבא; יפה תקנת. והלכת בזה, בעקבות הגאונים ז"ל, שאסרו לאמרו: בלשון לשעבר; אלא לשון: תנאי להבא; כמו שכתוב בתשובותיהם, ובהלכות הרב רבי יצחק אבן גיאת ז"ל, ורבינו תם ז"ל כתב: שהוא טעות לאמרו: לשעבר. ותיקן הלשון, שיהא משמעותו: להבא. ואעפ"י שממה שמזכיר בנוסח: לשון סליחה; ואם הוא: תנאי להבא; מה צריך כפרה? אפשר שהוא לומר: שאם ידור נדרים בזו השנה, וישכח הבטול; ופעמים שאינו נזהר בנדרו, ועובר עליו, קודם שיזכור הבטול. ואעפ"י שכבר בטלו, צריך הוא כפרה! כדאמר' בפרק עשרה יוחסין (פ"א): זה שהיה סבור לאכול בשר חזיר, ועלה בידו בשר טלה; צריך מחילה. וכן תרגמה הרא"ש ז"ל. והרמב"ן ז"ל כתב במשפט החכם/נדפס בשו"ת הרשב"א המיוחסות לרמב"ן סי' רפ"ח, וז"ל: ואף אותן שנהגו לומר: כל נדרי; אמרו: שאין התרתם, אלא לכגון שגגות צבור, ונדרי טעות: כגון אותן ד' נדרים, שהתירו חכמים; שהן צריכין לפתוח להן פתח, ממקום אחר. אבל לשאר חרמים ונדרים ושבועות, לא עלה על הדעת. וכן תמצא כתוב לרב סעדיה גאון ז"ל. והגאונים אסרו עליהם, מפני שהתירם סתם. ומשמעות הדבר: לנדרי' הקיימים. לפיכך, חששו שמא יבא הדבר לידי טעות: להתיר בהתר זה, שאר נדרים וחרמים. ואין הדבר מועיל להם בענין זה כלל: מפני ד' טעמים הברורים, שפ"י רבינו יעקב/רבינו תם/ז"ל. עכ"ל הרמב"ן ז"ל. והד' דברים, שהזכיר רבינו תם ז"ל, הם אותם שהזכרת, והרא"ש ז"ל דוחק, וממשכן נפשיה: לקיים לשון: לשעבר. ואומר: שאינו התר נדרים לגמרי, שיוכל לעבור עליהם עתה; רק שאם עבר עליהם כבר, מתירין אותן כדי להנצל מן העונש. ובענין זה, אין צריך לפרוט את הנדר; כיון שאינו מתירן מכאן ולהבא. גם אנן סהדי: שכיון שעבר עליהן, מתחרט הוא חרטה דמעקרא. והקהל מתירין זה לזה, ואין כאן משום: הוא אינו מוחל, אבל אחרין מוחלין לו. **וההיא: דאין נשאלין לנדרים בשבת, אלא לצורך השבת (שבת קנ"ז): אולי יאמר הרא"ש ז"ל ג"כ: שכיון שאין זה רק למה שעבר כדי שיתכפר לו, והיום הוא יום סליחה וכפרה; לצורך היום חשיב ליה. או יאמר: שהם אומרים אותו, קודם ברכת זמן; ועדיין לא קבלו י"ט עליהם. וזהו המוזכר בנוסח: מיום הכפורים הבא עלינו, דמשמע: שלא חל עדיין.** וכל אלה דוחקים, ללא צורך. ועוד, דודאי, כיון שאומרי' אותו בלשון: מדבר לעצמו; אין זה: אחרים מוחלין לו. ועוד אני אומר: שמלשון הנוסח נראה: שראוי שנתקן תנאי להבא, לא התר לשעבר. שהרי אומר שם, בהתחלת לשון ההתר: יהון שביתין, ושביקין; ולשון: שביתין; הוא לשון בטול. כדמתרגמינן: תשביתו שאור: תבטלון. והוא לשון: הפרת הבעל; כדמתרגמינן: והפר: ויבטל. ותניא בפרק נערה המאורסה (ע"ז): לא יאמר אדם לאשתו בשבת: מופר ליכי; כדרך שאומר בחול. וכיון שלשון: שביתין; הוא לשון: הפרה, ובטול; אין זה מועיל בהתר נדרים; מדרבי יוחנן דאמר (שם) /מסכת נדרים ע"ז:/: חכם שאמר בלשון בעל, לא אמר כלום. והיה ראוי שיוזכר בלשון ההוא: יהון מותרין; או: יהון שרוין; שהוא לשון התר נדרים, בדברי רז"ל. ואעפ"י שאומר בו גם כן: אין כאן נדר; אין כאן שבועה; שהוא לשון חכם, כדאיתא בירושלמי (שם) /מסכת נדרים/ פ"י ה"ח; מ"מ לא היה להם להזכיר כלל: לשון בטול. וכל שכן, לפתוח בו תחלה. אבל אם הוא תנאי להבא, ניחא, דהכי הוא, לישנא דמתני' /מסכת נדרים/ (כ"ג): כל נדר שאני עתיד לידור, הרי הוא בטל. והרי"ט ז"ל, אחרי כתבו בחדושי דברי ר"ת ז"ל בארוכה, כתב וז"ל: אבל אפשר לומר: שאין כונתם, אלא לומר דרך בקשה: דיהא רעוא דיהון שביקין, בשמים; ממאי דעברו עליהון, בשגגה. כדכתיב: ונסלח לכל עדת ישראל וכו'. ואעפ"י, טוב היה הדבר, שלא לאמרו: מפני שנותנ' /כנראה צ"ל: נוהגים/ קלות ראש בנדרים, בפני עמי הארץ, ובפני כל מי שאינו תלמיד חכם. עכ"ל. נראה מדבריו: שאף האומרים אותו בלשון עבר: אין כונתם להתר, אף במה שעברו; אלא בקשת מחילה לבד. אבל אם זאת היא הכונה, קשה: איחרטנא בהון. אלא א"כ יאמר: שהוא חרטה, שהיא מדרכי התשובה: להתחרט על שעבר, ועל שנשבע כלל; ואינה חרטה, הנזכרת בהתר נדרים. ומ"מ, אף אם יהיה הלשון: להבא; ויהיה תנאי; טוב שלא לאמרו כלל, כדי שלא יקלו ראשם בנדרים. דהא תנא: מסתם לה סתומי; כדאיתא התם. ובכל קטלוגיא, אין אומרין אותו. ומדעתי: אחרי אשר קבלו ממך, אנשי מקומך: לתקן הלשון, שהיה מורגל אצלם, מעתה תוכל לבטלו לגמרי, אעפ"י שבתחלה אולי לא היו שומעין. דומיא דההיא, דשור של פטם, דבפ"ק דעבודה זרה (ט"ז) דחסר ד' רבוון, שלא יקריבו אותו היום וכו'. ואי יישר חילך, ותבטליני' לגמרי, יודוך כל חכמי הארץ!

4. שו"ע אורח חיים - סימן תריט

(א) ליל יום הכיפורים נוהגים שאומר שליח צבור: בישיבה של מעלה ובישיבה של מטה, על דעת המקום ועל דעת הקהל, אנו מתירין להתפלל עם העבריינים. ונוהגים שאומר: כל נדרי וכו', ואחר כך אומר: שהחיינו, בלא כוס: הגה - ואח"כ מתפללים ערבית. ונוהגים לומר כל נדרי בעודו יום, וממשיך בניגונים עד הלילה; ואומרים אותו שלש פעמים, וכל פעם מגביה קולו יותר מבראשונה (מהרי"ל). וכן אומר הש"צ ג"פ: ונסלח לכל עדת וגומר, והקהל אומרים שלש פעמים: ויאמר ה' סלחתי כדברך (מנהגים); ואל ישנה אדם ממנהג העיר, אפילו בניגונים או בפיוטים שאומרים שם (מהרי"ל):

5. ספר מגן אברהם על או"ח סימן תריט:

(ה) בעודו יום. אע"ג דאנו מתנין על להבא מ"מ דמי קצת להפדת נדרים שאין מפירין בשבת וי"ט:

• אולם עיין ביאור הגר"א אורח חיים סימן תריט

ונוהגים כו'. לגי' הראשונים דאין נשאלין לנדריהם אלא לצורך היום כמ"ש בסוף שבת וגי' הראשונים היא עיקר כמ"ש הרא"ש ועמ"א:א]

6. פירוש הרא"ש מסכת נדרים דף עז עמוד א

או דלמא אפי' שלא לצורך השבת. ומשום שזמנה עובר לכשתחשך א"נ משום דבעל מפר בלא פתח ובלא הרטה בדבור בעלמא מפר אפי' שלא לצורך השבת:

7. שפת אמת על שבת דף קנז/א

שם בגמ' אבל הפרת נדרים אפי' שלא לצורך אלמא הפרת נדרים כה"י. מכאן קשה להפוס' ביו"ד (סי' רל"ד סעי' מ"ט) דנשאלין על ההקם אפי' לזמן מרובה אח"כ ויפר אז כל יום השאלה אע"ג דהוי מיום השמיעה זמן רב משום שלא הי' יכול להפר עד עתה, א"כ גם הכא בשבת נמי נימא דיוכל להפר אחר השבת כיון דא"י להפר בשבת. [וכעין הא דא"י בנדרים (ע"ט). דלמ"ד דשותק ע"מ למיקט יכול להפר ה"נ בשבת מצי מיפר אחר השבת, א"כ להפוסקים הנ"ל דכיון שאינו יכול להפר קודם גרע משותק ע"מ למיקט ולכו"ע יכול להפר אח"כ, שוב קשה דגם בשבת נימא הכי כנ"ל]. גם קשה לדיעה זו הא גם למ"ד הפרת נדרים כה"י יש לו עצה להפר אחר השבת לקיים עכשיו ואחר שבת ישאל על ההקם ויפר אח"כ, ואולי הקמה כזו שהוא על דעת להפר אח"כ לא הוי הקמה כלל ושוב לא יוכל להפר אח"כ וצ"ע:

8. קרו אורה מסכת נדרים דף עז עמוד א

סבר רב יוסף למימר נשאלין כו', ביחיד אין כו', משום דמיתחזי כדינא. משמע דדין גמור לא הוי, משום דהא דאסור לדון הוא גזירה שמא יכתוב, והכא ליכא למיגזר הכי, אלא משום דמתחזי כדינא מסתברא לאסור גם זה בשבת. וקאמר אביי כיון דסבירא ליה אפילו מעומד כו' לא מיתחזי כדינא. ומכאן משמע דלא כמו שכתבו התוספות ז"ל בביצה דף ל"ו ע"ב בד"ה והא מצוה קעביד דהכא דליכא למיגזר שמא יכתוב שפיר דנין, דהא הכא ליכא למיגזר שמא יכתוב ואפילו הכי אין דנין אי לאו משום דאפילו מעומד כו'. ועיין בחי' יבמות פרק החולץ מה שכתבתי לענין טבילת גר בשבת. וטעמא דמלתא דאסור להפר נדרים שלא לצורך השבת לר"י בר"י לא ידענא, דהא ודאי לא מתחזי כדינא. ונראה מלשון הר"ן ז"ל בסוף שבת (ס"ח ע"א בדפי הרי"ף) דמשום טרחה בעלמא הוא דאסור ועיין שם שנסתפק בשמע ערב שבת בין השמשות אי יכול להפר אפילו שלא לצורך השבת לר"י בר"י. והדבר מבואר בירושלמי בשמעתין (פ"י ה"ח) דיכול להפר לר"י בר"י גם כן, וכמו שכתב הרא"ש ז"ל. ועיין ברא"ש ור"ן ז"ל שכתבו תרי טעמי לחלק בין הפרה לשאלה, או משום דהפרה שעה עוברת ושאלה אינה עוברת. או משום דהפרה אינה צריכה בית דין ושאלה צריכה בית דין. ובשבת שם (קנ"ז ע"א) איתא להדיא דהא גופא מיבעי ליה, אי הפרת נדרים כל היום לבד או מעת לעת עיי"ש. אלא די"ל דלישנא קמא התם מיבעי ליה מהאי טעמא דאין צריך בית דין, וק"ל. ובר"ן ז"ל לקמן משמע דאיכא למיגזר הפרת בעל משום התרת חכם.

9. שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שמא סעיף א

מתירים נדרים בשבת (א) אם הם לצורך השבת, כגון שנדר (ב) א [א] שלא לאכול או שלא לשתות, * אע"פ שהיה לו פנאי להתירם קודם השבת; אבל הבעל יכול להפר (ג) נדרי אשתו אפי' שאינם לצורך השבת, מפני שאם לא יפר לה היום לא יוכל (ד) עוד להפירם.

10. משנה ברורה סימן שמא

(א) אם הם לצורך השבת - אבל שלא לצורך שבת אפילו לא היה לו פנאי להתיר קודם אין מתירין משום דהלא יכול להתיר אחר שבת ולמה לן לאטרופי בשבת בכדי. וה"ה אם הוא לצורך מצוה ג"כ מתירין אע"פ שאינו לצורך שבת:

11. שער הציזון סימן שמא

(א) ר"ן ולבוש, וביורה דעה רכ"ח כתב הטעם, משום ממצוא חפצך, ועיין פרי מגדים:

12. ספר דבר יעקב

ה) סבר רב יוסף למימר נשאלין נדרים בשבת ביחיד מומחה אין בשלשה הדייטות לא משום דמתחזי כדינא - רבינו אברהם מן ההר מבאר אע"פ שיחיד מומחה מותר לו לדון, מ"מ מצות חכמים שיהיה עמו עוד שנים כדתנן [אבות פ"ד מ"ח] אל תהא דן יחידי, [ואינו שכיח שיחיד ידון לבד], וא"כ כשמטיר נדרים ביחידות אינו נראה כדן דין.

13. ספר דבר יעקב

ו) א"ל אביי כיון דסבידא לן אפ' מעומד אפ' בקרובים - כתב רע"א [בח"י כאן ובתשובה בהשמטות לסימן עג, ובגליין השו"ע י"ד סימן רכח-ג] שדוקא קרובים שאין להם פסול הגוף, [שהרי כשרים לדון אנשים אחרים], כשרים להתרת נדרים, אבל אלו שפסולים בגופם אינם כשרים להתרת נדרים. ולכן נשים פסולות להתיר נדרים. וכן בן י"ג שנה ויום אחד שלא הביא סיננים פסול להתרת נדרים, ויש להזהר שלא להתיר נדרים אלא בפני אנשים שנתמלא זקנם.

14. שו"ע יורה דעה - סימן רכח

(ז) מי שנתחרט בעיקר הנדר, אינו צריך פתח אלא שישאלנו החכם: אתה חפץ בנדר זה, והוא אומר: איני חפץ בו, מתחרט אני שנדרתי ומתיר לו. ומיהו צריך שיתחרט בעיקר הנדר, שהיה רוצה שלא נדר מעולם; אבל אם אמר שעתה הוא מתחרט, ועד עתה הוא חפץ במה שנדר, לא הוי חרטה, שצריך שיעקור הנדר מעיקרו. ויזהר הנודר שלא יאמר שמתחרט מעיקרו, אלא אם כן הוא ברור לו שהיה רוצה שלא נדר מעולם, שאם לא כן אין ההתרה התרה והוא באיסור נדר כל ימיו. ואם אינו מתחרט, צריך לבקש לו פתח לומר: לו אילו היית יודע דבר זה לא היית נודר, ונמצא הנדר נעקר מעיקרו. וכיצד היא הפתח, כגון שנדר על דבר אחד ומפצירין בו הרבה שישאל עליו, אומרים לו: אילו ידעת שיפצירו בך כ"כ ולא תוכל להשיב פניהם לא היית נודר, והוא אומר: כן. (ויש אומרים דחוזרין ושואלין לו אם מתחרט (מרדכי פרק שבועות שתיים). ואפילו פתח שמגוף הנדר הוי פתח, כגון שהדיר פלוני מנכסיו אם יעשה דבר פלוני, ועבר ועשאו, פותחין לו: אילו היית יודע שהיה עובר על דבריך לא היית נודר, והוא אומר: כן. ויש מי שמצריך שניהם פתח, וגם חרטה: הגה - ונהגו להחמיר ולעשות מן החרטה פתח, שלאחר שאומר שמתחרט מעיקרא, אומרים לו: אילו ידעת שנתחרט, כלום נדרת, והוא אומר: לא. ואז מתירין לו:

15. רש"י מסכת נדרים דף עז עמוד ב

ואמרו ליה זיל בעי רחמי אנפשך - כך פתחו לו בחרטה.

16. שלמי נדרים מסכת נדרים דף עז עמוד ב

בהמפרש ד"ה ואמרו ליה זיל ובעי רחמי על נפשך דחטאת כך פתחו ליה בחרטה עכ"ל. משמע דמפרש דזה היה הפתח להתירו. ונראה דבזה יש ליישב סתירת הסוגיות, דהכא תני רב דימי דכל הנודר אע"פ שמקיימו נקרא חוטא, ולעיל (דף כב א) אמר שמואל אע"פ שמקיימו נקרא רשע. ובשו"ע סי' רג כתב נקרא רשע ונקרא חוטא, נקיט כשני המימרות הנ"ל, ועי' בט"ז שם,

ועי' מ"ש לעיל שם בשם בעהמ"ח יד שאול. אכן נראה לפע"ד דלפי פשטא דקרא דכתיב [דברים כג כג] וכי תחדל לגדור לא יהיה בך חטא, משמע הדיוק הא אם לא חדלת איכא חטא. ולפי הדרש דדרש שמואל לעיל בדרך גזירה שוה, כתיב הכא וכי תחדל לגדור וכתיב התם שם רשעים חדלו רוגז, מזה דרש דנקרא רשע.

ועי' לעיל (דף סה ב) בר"ן ד"ה ועוד אמר ר"מ פותחין לו מן הכתוב שבתורה כו'. וז"ל שם, דאע"ג דאסקינן בפרק ארבעה נדרים דלא פתחינן ביש בוטה כמדקרות חרב כו' ובדשמואל דאע"פ שמקיימו נקרא רשע כו' דהו איומים גדולים, ואי אפי' על דעת הנהו נדר יתבייש לומר כן ונמצא שאין נדרין יפה, אבל הני דמני תנא הכא לא חמירי לאינשי כולי האי עכ"ל. אף אנן נאמר דבההיא דכל המקיימו לפי פשטא דקרא נקרא חוטא דלא חמיר לאינשי כ"כ דאין צדיק בארץ אשר לא יחטא, לכן אם נפתח לו בזה הלשון אם ידעת שתהי' נקרא חוטא היית נודר, ולפיכך מותר לפתוח לו בזה ולהתיר לו נדרו. אבל אם נפתח לו לפי הדרש דשמואל דנקרא רשע, יתבייש לומר דאפ"ה היה נודר ויוכרת לומר דלא היה נודר בשקר ואין נדרו נותר יפה, ובהא אתי שפיר שתי הסוגיות. דלעיל אמרינן דבשמואל לא פתחינן כו' והכא אמרינן דאיזדקינן ליה רבנן לברי' דר"ה ואמרו ליה זיל ובעי רחמי על נפשך דחטאת, וזה גופא היה הפתח שלו, ולכן העתיק השו"ע ג"כ שתי הלשונות נקרא חוטא ונקרא רשע שזה לפי הפשט וזה לפי הדרש:

ויש להמתיק הדבר ביותר ביישוב שתי הסוגיות הנ"ל ע"פ מ"ש הב"ח בס' רכס ס"ק יג להלק בהא דאין פותחין בכבוד המקום לומר לו אילו ידעת שאתה עושה עברה בנדרך לא היית נודר (כן הוא בטור). משום שאין אדם חצוף לומר שלא היה נמנע בשביל זה, והוא אומר שהיה נמנע אע"פ שאינו אמת. ובין הא דתנן פותחין לו מן הכתוב בתורה אילו היית יודע שאתה עובר על לא תקום ולא תטור כו' שהקשה הבית יוסף מ"ש הא מהא, וכתב הב"ח דלא להנמי שנינו פותחין לו מן הכתוב בתורה, דלאיזה צורך אמר מן הכתוב בתורה, אלא בע"כ הכי קאמר, דהכתוב בתורה מפורש כמו לא תקום ולא תטור, וחי אחיך עמך, כו"ע ידעי מש"כ בתורה ואפ"ה החציף פניו בשעת הנדר שלא ישאל כליו לחברו, א"כ גם בשעת חרטה יחציף פניו ויאמר שלא היה מונע בשביל זה ולא היה בוש לומר. אבל במה שאינו כתוב מפורש בתורה כגון שפתיחים לו ואמרים אילו היית יודע שאתה עושה עברה בנדרך, פ"י דזולת מ"ש בתורה לא תקום ולא תטור עשית עברה כמה שנדרת נדר דאין השי"ת חפץ שיהיו בני אדם נודרין שזה אינו ידוע לכל, השתא ודאי מסתמא בשעת הנדר לא אסיק אדעת' שעובר עברה כנגדו יתברך במה שנדר, כיון שאינו כתוב בתורה שזאת עברה היא, לא מחזיקין אינשי בחציפא שאפ"ה היה נודר והוא היה אומר שהיה נמנע אע"פ שאינו אמת עכ"ל הב"ח:

ובזה יתיישב שפיר גם כאן דבמה שנקרא חוטא פתחינן ליה דזה נקרא מפורש בתורה דפשוטו של מקרא כו"ע ידעי לפרש הכי, וכי תחדל לגדור לא יהיה בך חטא דמשמע הא אם לא חדלת איכא חטא. אבל במה שנקרא רשע אינו מפורש אלא ע"פ הדרש דילפינן גז"ש חדלה חזקה, כתיב הכא וכי תחדל לגדור וכתיב התם שם רשעים חדלו רוגז [וגז"ש ממש אינו, דד"ת מדברי קבלה לא ילפינן ורק הוי גילוי מילתא בעלמא וע' ריש ב"ק], ובדבר שאינו מפורש לא פתחינן. אה"כ מצאתי בס' יד שאל שתיריך כן ע"פ סברת הב"ח ושמתחי שכוונתי ב"ה לדעתו הגדולה. וע"ש שיישב במה שמתה הט"ז על הב"ח דאם ידע מש"כ בפסוק דלא תקום ולא תטור והאיסור בזה, מה פתח שייך בזה להתיר לו עכשיו ולומר אילו היית יודע שאתה עובר על לא תקום כו', הא הכתוב מפורש בתורה בודאי ידע וייל קרי בי רב הוא, והיה בודאי מעיקרא ג"כ ידע ואפ"ה נדר. וכתב המחבר הנ"ל דחלילה להב"ח שיטעה בזה, אלא דכוונתו דבשעת הנדר מתוך הכעס לא שם אל לבו ולא עלה ע"ד שיעבור בזה על שום לאו, ועתה מזכירין אותו ולא חיישינן שמא באמת רצה הנודר לעבור בשאט נפש ועתה יבוש לומר שרצונו היה לעבור ע"ז, משום דאם רצה באמת לעבור בחוצפה יחציף גם עתה, ומדרוצה להתיר עצמו ש"מ דלא עשה זה בשאט נפש וגם עתה הוא רוצה הפתח:

והנה הב"ח שם סיים וכתב ומהאי טעמא מפרש אביי לעיל (דף סד א) א"כ אין נדרים ניתנים יפה. אבל בכבוד אביו ואמו פותחין כיון דאיחציף הא איחציף ליה, משום דכבוד אב ואם מפורש בתורה והיה יודע דחייב בכבודם בשעת הנדר ואפ"ה איחציף ואסר עליהם נכסיו, בודאי יחציף עוד גם בשעת חרטה ועומד בחוצפי' דמעיקרא, ויאמר שלא היה מניח מלגדור בשביל כבודם. ויש להעיר ע"ז דהא אביי גופי' אמר לעיל (דף כב א) דפתחינן בהא דר' נתן דכל הנודר כאילו בנה במה, ואליבא דרב טביומי סובר אביי דגם בכל המקיימו כאילו מקריב עליו קרבן פתחינן ג"כ, ודברים אלו אינן מפורשים בתורה. ולפי פירושו דהב"ח במילתא דאביי דאמר אין נדרים ניתרין יפה ולפיכך לא פתחינן בכבוד אביו ואמו, ואם נדר לאסור נכסיו על אביו ואמו פותחין, דאביי סובר ג"כ חילוק זה בין שאם הפתח הוא מן הכתוב בתורה מפורש או לא, א"כ אמאי סובר דפתחינן בהא דכל הנודר כאילו בנה במה כו'. אכן יש ליישב דבריו בקל, ואין להקשות ג"כ במש"כ הב"ח דבאוסר נכסיו על אביו יש לפתוח לו בכבודם ונקרא מפורש בתורה מצות כבוד אביו, דהא בדבר זה יש פלוגתא בגמ' אי כבוד אב הוא משל בן או משל אב. דזה אינו, דמ"מ דמה שאסר בנדר נכסיו על אביו ואמו, זילתא רבתא הוא לגבייהו ואינו בגדר כבוד אלא בזיון הוא ואינו כבוד ואינו מורא ונקרא מפורש:

17. ספר שערים מצויינים בהלכה

בעי רחמי על נפשך דחטאת. משמע דאע"ג דהתירו לו נדרו מ"מ עדיין נשאר עליו חטא. וכן מפורש בספר חסידים (סי' תתרכד). ובהגהות מקור חסד הביא שמקשים, א"כ הא דאיתא במס' כתובות (עד:): דהחכם עוקר הנדר מעיקרא, ומה"ט אע"ג דקידשה על מנת שאין

18. ספר דבר יעקב

ב] ואמרו ליה זיל ובעי רחמי על נפשך דחטאת - לכאורה היה אפשר לפרש שנקרא חוטא אפי' התירו לו הנדר. וכ"כ בספר נדרי זרוזין [דף כב וביו"ד סימן רח] דאף אם נשאל על הנדר אית ביה עון כאילו בנה במה, ואם לא נשאל אית ביה עון כאילו הקריב עליו. מיהו מלשון המפרש שכתב א"ל זיל בעי רחמי אנפשך - כך פתחו לו בחרטה, משמע שע"י הפתח חרטה אינו נקרא חוטא. גם בספר ידות נדרים [הובא בשלמ"נ לעיל כב.] כתב שאמרו לו זיל בעי רחמי על נפשך שחטאת בזמן שנדרת.

19. ספר דבר יעקב

להתיר ואינו מתיר נקרא רשע, ואם אין לו פתח להתיר, נקרא חוטא.

הקרבת נטאל [פ"א אות ר] מתוך הנודר נדרי איסור שאוסר על עצמו מחמת כעס, נקרא רשע, והנודר נדרי מצוה נקרא חוטא כיון שיש חשש שלא יקיימו.

השלמי נדרים [לעיל כב.] בשם הידות נדרים כתב דהנודר נקרא חוטא, ואם אינו מתיר הנדר אלא מקיימו הוי משתרש בחטא שנקרא רשע.

ג] דתני רב דימי אחוה דרב ספרא כל הנודר אע"פ שהוא מקיימו נקרא חוטא – לעיל [כב.] אמר שמואל אע"פ שמקיימו נקרא רשע. השו"ע [יו"ד סימן רג-א] כתב ב' הלשונות, כל הנודר אע"פ שמקיימו נקרא רשע וחוטא. ומקשה הט"ז למה הוצרך לומר שנקרא חוטא, הרי אם קראו רשע כ"ש חוטא. ותירץ אם יש לנודר פתח

20. ספר דבר יעקב

ד] דתני רב דימי אחוה דרב ספרא כל הנודר אע"פ שהוא מקיימו נקרא חוטא – ויש להקשות איך נדרו יעקב וחנה ויפתח, הרי הנודר נקרא רשע. וכעין זה הקשו התוס' [חולין ב:] על הגמ' שם שמביאה הפסוק טוב אשר לא תדור, וקשה מיעקב ויונה שעשו נדר. ותירצו דבשעת צרה שרי, כמש"כ בב"ר וידר יעקב נדר לאמר, לאמר לדורות שיהיו נודרים לעת צרה. וכ"פ השו"ע [סימן רג-ה].

עוד כתב השו"ע [סימן רג-ו] אם ירא שיתקפו יצרו ויעבור על איזה מצוה ממצוות ל"ת או יתרושל בקיום מצות עשה, מצוה להשבע ולנודר כדי לזרו עצמו.

כתב הרמב"ם [סוף הל' נדרים] אמרו חכמים כל הנודר כאילו בנה במה, ואם עבר ונדר מצוה להשאל על נדרו, במה דברים אמורים בנדרי איסור אבל נדרי הקדש מצוה לקיימן. [הקו"ש [כתו' אות רעח] הביא לזה ראייה מהגמ' [כתו' עז:] שאמרה לגבי ריב"ל אי לא איתשל אשבעתא לא ניהדר].

• עוד עיין לעיל

21. הר"ן מסכת נדרים דף עז עמוד ב

וצריך שיבטלנו בלבו - דאע"ג דאמר לה טלי ואכלי צריך שיאמר בלבו שיהא הנדר בטל.

22. פירוש הרא"ש מסכת נדרים דף עז עמוד ב

וא"ר יוחנן וצריך שיבטל בלבו כו'. ומתניתא דקתני כדרך שאומר לה בחול דמשמע דבחול בעי אמירה ה"ק אם בא לומר בשבת לא יאמר כדרך שהוא רגיל לומר בחול והוא הדין דבחול נמי אין צריך אמירה אלא אורחא דמילתא נקט לפי שדרך אדם להפר באמירה דאם לא כן לא תדע האשה דהפר לה נא"ת ולר' יוחנן דאמר וצריך שיבטל בלבו א"כ למה ליה למימר טלי ואכלי וי"ל כדי להודיע לה שהפר בלבו אי נמי פלוגתא דב"ש וב"ה קאי אהיכא דא"ל טלי ואכלי ומילתא דר' יוחנן אתיא ככ"ע אבל היכא דלא אמר טלי ואכלי לא מהניא הפרה בלב אלא עם טלי ואכלי מהניא הפרה בלב ולב"ש בשבת ולב"ה אפי' בחול וזה"ל ממ"ץ

פי' דטלי ואכלי לאו הפרה היא אלא להודיע שהפר בלבו דאי היא הפרה אמאי קא"ר יוחנן וצריך שיבטל בלבו דכיון דאמר לה טלי ואכלי בודאי חשב בלבו שיהא מופר שאינו רוצה להאכילה דבר האסור לה אלא ודאי כי ה"ג לא היא הפרה ולכך א"ר יוחנן וצריך שיבטל בלבו כלומר שיאמר בלבו מופר לך אבל בשפתיו לא יוציא בקול רם כי ההיא דפרק היה קורא (ברכות טו ב) לא יברך ברכת המזון בלבו ואם בירך יצא דהיינו שבירך ולא השמיע לאזנו:

23. שו"ת אחיעזר חלק ב - יורה דעה סימן יט

(ב) וגדולה מזו יש לדון דכיון שפירשו רוב הקהל ויסדו חברה בפני עצמם, בזה ביטלו התקנה הקדומה וא"צ עוד היתר מחדש, והנה מבואר בקדמונים ובשו"ע דחרמי צבור דמי להפרת בעל א"כ לכאורה כמו הפרת בעל בלב אינו מופר כמו כן חרמי צבור **אלא די"ל דהא דהיפר בלבו אינו מופר משום דברים שבלב אינם דברים אמנם היכא דאיכא אומדנא דמוכח מהני כמו**

דמהני אומדנא במברחת ובפקר בשבת כ' נר וגיגית אפקורי מפקיר להו ומה"ט אמרו ד' נדרים א"צ היתר חכם נדרי זרוזין דשניהם רוצין בג' דינרין דל"ה = דלא הווי = דברים שבלב לפי שדרכן של מוכר ולוקח בכך (ובזה אמרתי להעיר באיבעי דש"ס שם אמר לו טפי מסלע והלה אמר בציר משקל נדרא הוי או זרוזין הוי והגמ' מסיק תיבעי ובטוש"ע סתם הדין נדרא הוי משמע ודאי נדר יעו"י בסי' רל"ב והרמב"ם השמיטו והו"ל לפרש דבכה"ג הוי ספק נדרים להחמיר, עפ"מ"כ הרא"ש באיבעי דהקדוש כל נכסיו בב"ב דאם עמד חוזר וכו' הקצוה"ח ושאר אחרונים טעמו לפי דספק אומדנא דמוכח אין זה אומדנא דמוכח וממילא הוי דברים שבלב, א"כ מה"ט כיון דאיבעי"ל להש"ס ויש מקום להסתפק נדרא הוי ממילא ל"ה אומדנא דמוכח והוי דברים שבלב ולהכי נקט הרמב"ם דינו בסלע ושקל למימר דדוקא בכה"ג הוי נדר זרוזין, אבל בא"ל טפי מסלע נדרא הוי ולא ספק ולהכי כ' הטוש"ע דין זה בפשיטות ואכ"מ) וכמ"כ כיון דרוב הקהל פירשו ויסדו להם חברה מתוך מעשיהם שרצונם לבטל התקנה הישנה והוי אומדנא דמוכח שרצונם להפר ולבטל התקנה ממילא מופר. ומצאתי להמהרי"ט בח"א סי' ס"ט שהתעורר בזה וז"ל ועוד יש לי ללמוד מדבריהם שאין צריך דבריהם לשון התרה כדין התרת חכם אלא משסכימו לבטל את הדבר ואמרו לרבים עשו כן הרי הוא בטל דגבי הפרה דבעל נמי אמרינן בס"פ נערה המאורסה כו' בין בחול ובין בשבת מבטל בלבו וא"צ שיוציא בשפתיו ובלבד שיאמר לה טלי ואכלי טלי ושתי מיהו הרא"ש ז"ל בתשובה מוכח דס"ל דכל שלא התירו בלשון התרה אעפ"י שעשו הסכמה היפוך ממנה אין יכולים לעבור על הראשונה ואין השני' כלום (ויעו"י בשו"ע בהג"ה סי' כ"ח ס"ל"ה הובא ד' תשו' הרא"ש יעו"י). והמהרי"ט נדחק בזה בטעם הרא"ש דס"ל דחרם ונדוי חמור מנדר ושבועה דזה ענין גזירה יעו"י ש"כ שזהו רק לשי' הרא"ש ולדעתו נראה דאפ"ל דהרא"ש בתשו' אויל בשי' הרא"ש ממיץ המוכח בפי' הרא"ש ובפרקיו בנדרים ע"ז וז"ל והר"א ממיץ פי' דטלי ואכלי לאו הפרה היא אלא להודיע שהפר בלבו כו'. ולכך אריו"ח וצריך שיבטל בלבו כלומר שיאמר בלבו מופר לך, אבל בשפתיו לא יוציא בקול רם כההיא דפי' ה' קורא לא יברך ברה"מ = ברכת המזון = בלבו ואם ברך יצא יעו"י ברא"ש ובק"ב שם ס"ג ג' ולפ"ל לשי' הרא"ש ממיץ דגם טלי ואכלי לא מהני כל זמן שלא חתך בשפתיו בלחש מופר ליכי ושפיר דמי היתר חרמי ציבור להפרת בעל דכמו דהתם בעינן שיוציא בשפתיו ה"נ בהרמי ציבור בעינן שיתירו בפירוש ולא מהני אומדנא שעשו תקון וחרם הסותר להראשון והחמיר הרא"ש ע"פ שי' הרא"ש ממיץ, אבל לפ"מ דקיי"ל בסי' רל"ב דהפרה דטלי ואכלי חושב בלבו מהני וא"צ להוציא בשפתיו ה"נ בהרמי ציבור סגי אומדנא גרידא וכיון שפירשו רוב הקהל ועברו ניתר החרם מאליו.

(ג) ולכאורה יש לשדות בזה נרגא מד' הר"ן בנדרים ע"ט ש' דלהכי קיים בלבו קיים דילפינן משתיקה ביום שמעו דטעמא מאי כיון שעבר יום שמיעה ולא הפר גלי דעתי' שהוא רוצה בקיומו של נדר אלמא כל שבלבו לקיום סגי ומיני' דבכה"ג בהפרה אינו מופר אף באופן שיש הוכחה לבטול הנדר כמו בקיום **דזה הר"ן מדמה לה קיום בלבו לשתיקה ביום שמעו ודוקא בא"ל = באמר לה = טלי ואכלי וחישב בלבו הוי כמו שאומר מופר ליכי, אבל היכא שאינו אומר כלום אלא דאומדנא מוכיח על**

מחשבתו לא מהני בהפרה, אולם באמת ד' צ"ע וכבר הרגיש בזה הגאון רע"א בגליון דהא קיי"ל דאף דברים שבלב ל"ה דברים מ"מ היכי דמוכח וגלוי לכל הוי דברים, א"כ מאי ראי' משתק כל יום השמיעה דאנו דנין דמוכח שהוא רוצה בקיומו של נדר וגלוי לנו כונתו משו"ה הוי קיום אבל בקיום בלבו שאינו גלוי לכל הוי דברים שבלב ואינם דברים ונראה ככונת הר"ן עפ"מ"כ הרשב"א בקידושין נ' וז"ל והא דתנן האומר אהא הר"ז נזיר ואוקימנא בפ"ק דנזיר בשתי' נזיר עובר לפניו ואע"ג דלא פירש דאלמא דברים שבלב הוי דברים שאני התם כיון דאמר אהא נזיר עובר לפניו כאלו פירש אהא כמיהו שאלו הן ידות נזירות שרבתה תורה והאי תירוצא לא מהור לי דמ"מ דברים שבלב הן דהא אפשר דאהא בתענית קאמר וכדאשנין לה התם ואפילו לשמואל דמוקי לה כו' ועוד ק"ל נידון מתרומה דקיי"ל דנטולת/ דניטולת/ במחשבה כו' אלמא דברים שבלב הוי דברים וליכ"ל דשא"ה דרחמנא רבי' מדכתב ונחשב לכם תרומתכם ובפירוש דא"כ היכי אתי למפשט ממקריב אותו אלא דכל כי האי לא דייק כלל לדברים שבלב, דכי מהני דברים שבלב אינם דברים היינו שאינם דברים לבטל מה שאמר כו' אבל כל שהדברים שבלבו אינם מבטלים מעשיו אלא מקשה כנזיר שאמר בלבו להיות כזה שהי' עובר לפניו או מחשב בתרומה שאין דברי לבו מבטלים שום דבר הוי תרומה והוי דברים ודברי הרשב"א נפלאים דא"כ תקשה למ"ל נזיר עובר לפניו כיון דבכה"ג ל"ה דברים שבלב ועוד דמאי מקשה מתרומה דנטולת במחשבה הלא זהו קושיית הש"ס בשבועות כ"ו דנילף מתרומה ומשום משום דהוי שני כתובים תרומה וקדשים וכבר התעורר בכלל זה השער משפט בסי' צ"ח יעו"י.

ונראה ליישב שי' הרשב"א דס"ל דע"כ הא דאמרינן דנדרים ושבועות דצריך שיוציא בשפתיו וכן להיפוך הא דתרומה נטולת במחשבה **אין זה ענין לדברים שבלב דאם איתא משום דברים שבלב**

אינם דברים א"כ באומדנא דמוכח וכדומה יועיל בנדרים ובשבועות ובאמת זה אינו שהרי בהי' מסרב לחברו שיאכל אצלו ואמר קונם לביחך שאני נכנס טיפת צונן שאני טועם מותר לכנסו לביתו ולשתות ממנו טפת צונן שלא נתכוין זה אלא לשם אכילה ושתייה מרובה וכו' הר"ן והרא"ש דאף באכילה ושתי' מותר כיון שלא הוציא בשפתיו [ויעו"י ביו"ד סי' רט"ו וכו' ב"ד הרמ"א והרשב"א ובמהרי"ט סי' ז' ובמחנה אפרים הל' נדרים סי' ה"ח יעושה"ט] דכיון דכתיב לבטא בשפתיו ניהו דאומדנא דמוכח ל"ה דברים שבלב מ"מ ביטוי שפתים לא הוי (ולפ"ז י"ל קצת מה שהרגישו בתוס' שבועות שם בד"ה צריך דמפשטא דקרא נפיק ולא מיתורא דלא איצטריך קרא להכי דהא ש"כ הב"כ = שני כתובים הבאים כאחד = אין מלמדים ולמש"כ י"ל דממיעוט תרומה וקדשים אפ"ל דדברים שבלב בכה"ג לא מהני, אבל אומדנא דמוכח מהני ואיצטריך קרא לבטא בשפתים למימר דגם אומדנא דמוכח לא מהני) ובתרומה וקדשים דילפינן דמהני מחשבה שבלב ונחשב לכם תרומתכם ונדיב לב אלו ה' בזה דין דברים שבלב אכתי ה"א דאי"ק = דאיצטריך קרא = שא"צ להוציא בשפתיו כמו בנדרים ושבועות ומיירי במחשבה שע"י אומדנא המוכח על מחשבתו כמו בנותן עינו בצד זה ואוכל בצד אחר דמוכח שמחשבתו לתקן דל"ה דברים שבלב, אלא עכצ"ל דל"ש בזה ענין דברים שבלב כיון שאינו סותר למה שאמר בפיו רק דהו"א צריך להוציא בשפתיו לפינן דא"צ להוציא בשפתיו וממילא דמחשבה בעלמא סגי ודברים שבלב הוי דברים בכה"ג ומיני' דבנדרים ושבועות אלו ה' שייך בזה דברים שבלב אינן דברים אע"פ שאינו סותר למה שאמר בפיו לא ה' מועיל גם נזיר עובר לפניו דניהו דרבי רחמנא ידות נדרים כנדרים דהוי כאלו ביטא בשפתיו ונתקיים בזה לבטא בשפתים כמ"ש הרא"ש בריש נדרים מ"מ אם אינו מוכיח לגמרי וצריך לבאור מחשבתו א"כ כמו דבכל קנינים בד"מ = בדיני ממונות = הוי דברים שבלב שאינם דברים לא ה' מועיל גם בנדרים ושבועות דרבי ידות אינו אלא על דין לבטא בשפתים, אבל הא לא עדיף נדרים משאר קנינים דמהני בהו אומדנא דמוכח מ"מ לא מהני ידות היכא שאין מוכיח והוי דברים שבלב (אלא דצ"ע לד' הרשב"א בהא דמביע"ל אי יש יד לקידושין דניהו דיש יד מ"מ כיון שאינו מוכיח לגמרי הא העדים אינם יודעים אם נתכוין לקידושין ומאי מהני הא דאתרבי דיש יד לקידושין וצ"ע) ומהה הכריח הרשב"א יכל שאינו סותר מחשבתו למה שאמר בפיו דברים שבלב דברים גם בקנינים וכיו"ב, אבל בל"ה נזיר עובר לפניו לא מהני דניהו דהוי דברים הא לא עדיף מאומדנא דמוכח דמהני בכ"מ ובנדרים ושבועות לא מהני דהא בעינן לבטא בשפתים וע"כ בעינן נזיר עובר לפניו זהו שי' הרשב"א, ולפ"ז בקיום הבעל שמקיים נדרי אשתו ה' מקום לומר דכמו דלע חלות הנדרים בעינן לבטא בשפתים וגמר בלבו לא מהני ה"נ בקיום הבעל נדרה בעינן שיוציא הקיום בשפתיו וע"י מביא הר"ן ראי' מועיל גם נזיר עובר לפניו דניהו דרבי רחמנא ידות נדרים כנדרים דהוי כאלו ביטא בשפתיו ונתקיים בזה דמוכח דשמיעת הבעל וכיון דלא בעינן לבטא בשפתים ממילא דקיום סותר לנדרה הוי דברים שבלב דברים בכה"ג אבל הפרה שרצונו לחדש ולסותר את נדרה הוי דברים שבלב ואינם דברים ולפ"ז באיכא אומדנא דמוכח שמפיר לה סגי וכמו בטלי ואכלי ה"ה בשאר אומדנות המוכיחים אף שלא פירש בפיו סגי ולפ"ז גם בהרמי צבור מהני באומדנא ולא בעי היתר בפיו וכמ"ש המהרי"ט, והנה בעיקר החרם שנכתב בפנקס ולא נחתם יש להסתפק אי נעשה כדן דהא הסכמת הקהל בעינן רובו מתוך כולו באופן שהי' כל הקהל באספה וכמ"ש המהרי"ק להמהרי"ט בסי' ס"ח ומי יודע אם נעשה כדן ואין זה אלא ספק, וא"כ ה' מקום לדון מצד ס"ס = ספק ספקא = ספק בעיקר החרם וספק אם ניתר מאליו ע"י תקנת הח' החדשה אך בזה י"ל דהוי ס"ס בדבר שי"ל מתירים (ומצד חזקת איסור י"ל דהוי ס"ס דהא ספק זה אם ניתר מאליו הוא ס' דרבוותא וכמ"ש המהרי"ט דרק הרא"ש מחמיר בזה ובספיקא דינא ל"מ חזקה להכריע כמ"ש המ"מ בהל' טומאת צרעת וספק בעיקר החרם לא הוי חזקת איסור כלל אדרבא דהא איכא חזקת היתר) כיון דקהל יוכלו להתיר וע"כ מצד החרם הכתוב בהתקנות יכריזו שהוא בטל כדין התרת חרמי צבור ואין בזה שום חשש כמו שנתבאר.

ו' לא יאמר אדם לאשתו בשבת מופר ליכי בטיל ליכי כדרך שאומר לה בחול אלא אומר לה טלי ואכלי טלי ושתי והגדר בטל מעליו א"ר יוחנן וצריך שיבטל בלבו - הר"ן מבאר בשם התוס' היכא דאמר לה טלי ואכלי מהני ביטול בלב. וכן מבאר הרא"ש בתירוץ השני.

לכאורה קשה דטלי ואכלי אינו לשון הפרה, ומה שחושב בלבו להפר לא מהני שהרי היפר בלבו אינו מופר. כשי"ר דוד [אות קטו] מבאר דהא דלא מהני הפרה בלב אין זה משום שצריך לשון הפרה בדיבור דוקא, אלא משום שהפרה בלב הוי כשאר דברים שבלב שאינם דברים, ולכן הכא שמאכח מתוך דיבורו שהוא מיפר בלב, מהני הפרה בלב, דדמי לדברים שבלבו ובלב כל אדם שהוי דברים. ויוצא לפ"ז שמהני הפרה בלב היכא דהוי אומדנא דמוכת, וכן סובר האחיעזר [יו"ד סימן י"ג]. וכן נראה מדברי האר"ש [גדרים י"ג-ז] שכתב שמהני הפרה ע"י הרכנת הראש.

כח"ר ר' שמואל [סימן יח-ח] מקשה דא"כ הפרה ע"י כתיבה ג"כ יזעיל, וקשה מהירושלמי [הג"ל עו. אות ג] שכתב דנשתתק אינו יכול להפר אלא ראייה שבהפרה לא מהני אומדנא דמוכת ומש"ה לא מהני כתיבה או הרכנת הראש.

הרא"ש מבאר בת"י ראשון שר' יוחנן סובר שמהני הפרה בלב, ומה שאומר לה טלי ואכלי, זה כדי להודיע לאשה שהפר לה בלב. ולכאורה קשה